

Vem flyttar egentligen längst? Silvertärnan, eller är det gråliran?

Silvertärna, *Sterna paradiseae*, är den fågelart som brukar utnämnas till den flyttfågel som flyttar längst. Så står det i de flesta fågelböckerna, även om Fågelguiden (Svensson et al) garderar med "troligen". Silvertärnan häckar i de nordliga delarna av Europa, Asien och Nordamerika upp mot Arktis. Mellan slutet av juli och början av oktober påbörjar silvertärnorna sin flyttning som ska gå hela vägen till havsområdena runt Antarktis. De kommer tillbaka till häckplatserna mellan slutet av april och början av juni. På detta sätt blir silvertärnan en art som maximalt utnyttjar dagsljuset.

DEN TOTALA STRÄCKAN tur och retur blir cirka 35 000 km, kanske upp till 40 000 km, att jämföra med jordens omkrets på 40 000 km. Om silvertärnan dessutom gör längre förflyttningar nere i Antarktis kan sträckan givetvis bli ännu längre, men satellitsändarna är ännu för tunga för denna ungefär 100 g lätta tärna så definitiva bevis saknas. Det finns dock återfynd av silvertärnor i Australien av silvertärnor ringmärkta i Europa och detta indikerar att en rörelse sker

SILVERTÄRNORNAS FLYTTVÄG
ÖVER ATLANTEN

i öst-västlig riktning "därnere" efter att tärnorna sträckt söderut längs Atlanten.

VID ANTARKTIS TRÄFFAR silvertärnan sin nära artfrände antarktistärnan, *Sterna vittata*. Arterna är väldigt lika men fyndigt nog så har antarktistärnan sommardräkt när silvertärnorna på besök har vinterdräkt. Detta underlättar artbestämningen för den kryssglade ornitologen på besök på någon AviFaunaresa eller dylikt, naturen är förunderlig. Antarktistärnan flyttar dock inte upp till oss när mörkret kommer till Antarktis utan nöjer sig med en måttlig förflyttning norrut, som längst till vattnen runt Sydafrika och Sydamerika.

PÅ FLYTTNINGEN SÖDERUT och nere vid Antarktis träffar säkert många silvertärnor också på sin överman i att flytta långt, nämligen gråliran, *Puffinus griseus*. Gråliran är en magnifik havsfågel, en verklig mästare i att bemästra vindarna. Gråliran häckar på antarktiska och sub-antarktiska öar och flyttar till norra Atlanten och norra Stilla Havet när det är vinter "därnere". I Atlanten övervintrar de utanför nordöstra Nordamerika. Enstaka individer kan blåsa in till svenska Västkusten under stormiga höstdagar när de är på returresa till våren i Sydatlanten.

ETT FORSKNINGSPROJEKT MED medlemmar från Kalifornien, Nya Zeeland och Frankrike har visat att de Nya Zeeländska grålirorna är de verkliga flyttfantomerna i fågelvärlden. De flyttar inte som man tidigare trott rakt norrut till övervintningslokalerna i norra Stilla Havet utan flyttningen följer en jättelik "åtta" över hela Stilla Havet, cirka 65 000 km tur och retur! 19 fåglar märktes med 12 g tunga satellitsändare som registrerade geografisk position, tryck (ger djupet vid födodyk) och temperatur. En grålira väger cirka 800 g så 12 g extra bedömdes hanterbart.

SÄNDARNA VISADE ATT grålirornas flyttning från Nya Zeeland startade österut mot Sydamerika i den förhärskande västvinden, för att senare vrida mot norr och så småningom nordväst vid ekvator-passagen med hjälp av ostliga passadvindar i ryggen. Norra Stilla Havet rundades sedan medurs innan returresan mot Nya Zeeland gick mot sydväst. På detta sättet fullbordades en åtta och vindarna utnyttjades optimalt. Alla märkta grålirorna gjorde ett längre uppehåll i ett av tre övervintningsområden i norra Stilla Havet, utanför Japan, utanför Alaska eller utanför Kalifornien innan sydresan påbörjades. Man kunde inte relatera valet av ett av dessa övervintningsområden till någon speciell population av gråliror.

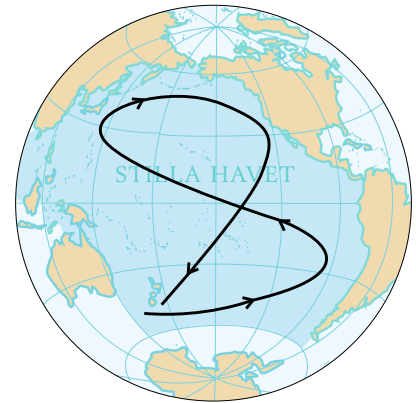

GRÅLIRA FOTO: STEFAN OSCARSSON / N

SILVERTÄRNA FOTO: TERO NIEMI

PÅ SAMMA SÄTT som för silvertärnan utnyttjas med denna flyttning dagsljuset optimalt och den höga näringsproduktion som sker i nordliga trakter på vår sommar samt vid Antarktis under den sydliga sommaren. Satellitsändarna visade också att födosök inte skedde vid de näringsfattiga vattnen runt ekvatorn utan då var det förflyttning som gällde, upp till 1 000 km om dygnet. Sändarna visade också att när de väl dök efter mat skedde det ner till 68 meters djup. Dock var medeldjupet för grålireddyk 14 meter.

RIKTIGT INTRESSANT ÄR det att jämföra gråliran med sin nära släkting kortstjärtade liran, *Puffinus tenuirostris*, som häckar i miljonkolonier söder om Australien och också övervintrar utanför Alaska. Arterna är väldigt lika. Flyger den kortstjärtade också i en "åtta"? Men nej, ingenting tyder på det även om de inte är sändarmärkta ännu. All forskning hittills tyder på att kortstjärtade liran drar rakt up till Alaska genom västra Stilla Havet efter sin häckning och tillbaka mer centralt. Förklaringen ligger troligen i att kortstjärtade liran är ganska mycket lättare än gråliran, bara 500 g att jämföra med grålirans 800 g och därmed inte lika beroende av optimala vindar för att förflytta sig långt. Kortstjärtade lirans sträckväg blir då "bara" cirka 30 000 km tur och retur.

DE NYA ZEELÄNDSKA GRÅLIRORNAS FLYTTVÄG
Observera att denna kartbild är kraftigt förvrängd för att visa angränsande världsdelar, havet är egentligen mycket större.

HUR KLARAR SIG då våra långflygande vänner i vår moderna värld? Världspopulationen av silvertärna ligger på drygt 1 miljon fåglar. De nordliga bestånden klarar sig hyfsat bra medan arten har minskat i södra delen av sitt häckningsområde på grund av utfiskning av haven och klimatändringar. På västra Grönland är minskningen stor för ursprungsbefolkningens jägare skjuter det mesta befyädrade som rör sig. Med moderna vapen och snabbgående båtar har många sjöfågelkolonier fullständigt utplånats här. Gråliran har en större totalpopulation på cirka 20 miljoner fåglar men här har det skett dramatiska minskningar på senare år. Arten är hårt drabbad av utfiskningen av världshaven, både indirekt och direkt när de dyker efter agnen på långrevsfisket, fastnar på kroken och dränks. Beståndet som övervintrar utanför Kalifornien har minskat med över en miljon fåglar. Syftet med forskningsprojektet med sändarmärkning av gråliror är att studera effekter av utfiskning och klimatändringar.

Kortstjärtade liror i full fart norrut mot Berings hav, Nya Kaledonien (080407)
FOTO: YNGVE HARELAND

Referenser:

- ScienceDaily, www.sciencedaily.com/releases/2006/08/060808232221.htm
- TerraNature, www.terranature.org/sootyShearwaterMigration.htm
- RSPB, www.rspb.org.uk/
- Arctic Tern, wikipedia
- Steve Howell, Point Reyes Bird Observatory CA, USA, muntl.